

Jak vzdát badateli hold jinak než bádáním

145

Na sklonku září se na Pedagogické fakultě UK v Praze u příležitosti významného životního jubilea prof. Elišky Walterové uskutečnilo kolokvium **Srovnávací pedagogika: Proměny a výzvy**. Kolokvium bylo součástí projektu PRVOUK (Program rozvoje vědních oblastí na UK) „Škola a učitelská profese v kontextu rostoucích nároků na vzdělávání“ a bylo doprovázeno vydáním jubilejního kaleidoskopu k 70. narozeninám Elišky Walterové; na konci letošního roku vyjde odborná kolektivní monografie.

Dopolední blok zahájil proděkan PedF UK profesor Helus oceněním významné role, kterou sehrála profesorka Walterová při etablování oboru v České republice, a vyzdvihl odborné i osobní ctnosti jubilytky.

Dále se ujal slova spoluzakladatel oboru **Jan Průcha** v příspěvku **Česká srovnávací pedagogika: Přehled produktů let 1992–2012**. Popsal v něm vývoj české srovnávací pedagogiky za posledních 20 let a pojmenoval její kritická místa i slabiny. Upozornil, že hlavním východiskem pro bádání již nejsou jen teoreticky založené komparace – v současnosti je srovnávací pedagogika multidisciplinárním oborem, který zkoumá struktury, vlastnosti, fungování a výsledky vzdělávacích systémů od lokální, přes národní až po globální úroveň v širším kontextu sociálního systému. Vytкнуł témata, která byla za posledních dvacet let v centru zájmu – jde především o popisy vzdělávacích systémů, komparace jednotlivých částí vzdělávacích systémů a procesů, které v nich probíhají. Pozornost byla věnována rovněž psychologickým aspektům srovnávací pedagogiky. Ocenil vznik komplexních monografií vzniklých na půdě ÚVRV o školním vzdělávání v Německu, Velké Británii, Švédsku a Ruské federaci. Zejména vyzdvihl fakt, že se v nich uplatňuje systémové pojetí a začlenění zevrubného popisu ekonomických, politických, a dokonce i náboženských determinant. Tyto monografie považuje profesor Průcha za plně srovnatelné se zahraničními stěžejními díly.

Upozornil také na oblasti, které jsou ve srovnávací pedagogice opomíjeny – jde především o detailní komparaci předškolního vzdělávání a charakteristiky učení a vyučování. Zdůraznil, že pozornost je věnována především práci učitele, žáci a studenti jsou opomíjeni. Navíc je komparace výsledků edukace založená především na studiích TIMSS, PIRLS a PISA. Svůj příspěvek uzavřel konstatováním, že ač je produktivita českých výzkumníků srovnávací pedagogiky značná, z hlediska pozornosti věnované jednotlivým tématům je poměrně nevyrovnaná.

Následně navázala **Eliška Walterová** s příspěvkem **Proměny srovnávací pedagogiky v globální perspektivě**, ve kterém nastínila vývoj srovnávací pedagogiky

146 jako vědního oboru, a popsala výzvy, kterým obor čelí. Upozornila na radikální vliv globalizace a střet humanizačního a neoliberálně-politického pojetí vzdělávání. Vyzdvihla význam tzv. „single studies“, které umožňují detailní pochopení situace v jednotlivých zemích. Za klíčová témata považuje sociální spravedlivost v podmínkách globalizace a důsledky neoliberální tržně orientované ekonomické integrace. Poukázala také na chybějící institucionální základnu srovnávací pedagogiky. Hlavní výzvou současného období dle profesorky Walterové je posílit akademický status srovnávací pedagogiky, systematicky ji rozvíjet jako obor, výrazněji vstupovat do globálních diskurzů a iniciovat výzkumy s mezinárodní účastí.

Následná diskuze se zabývala tématem přesahu srovnávací pedagogiky do roviny vzdělávací politiky. Rezervy jsou jistě na obou stranách – jak u akademiků, tak u politiků. Výzkumníci neumí promlouvat jazykem, kterému politici rozumějí, a politici se zabývají především ekonomickým aspektem problémů vzdělávacích systémů. Větší ambice ve smyslu významnější aplikační a intervenující role jsou dle profesora Průchy výzvou, se kterou by se současná srovnávací pedagogika měla snažit vypořádat.

První blok uzavírala panelová diskuze k výuce srovnávací pedagogiky v ČR, které se zúčastnily Jana Stará, Miroslava Váňová, Jana Vaš'átková-Poláchová; role moderátora se ujal David Greger. Diskuze se postupně věnovala otázkám cíle výuky srovnávací pedagogiky, výstupům kurzů a problémům i pozitivům, se kterými se vyučující setkávají. Zajímavým tematickým okruhem byl způsob zařazování srovnávací pedagogiky do jednotlivých studijních programů. Za určující faktor jsou považovány cíle a výstupy kurzu, přičemž na všech úrovních je potřeba poukazovat na složitost pedagogických jevů, naučit studenty analyzovat, klasifikovat, využívat různé zdroje poznatků a kriticky jednotlivé zdroje hodnotit. Výstupy výuky se různí – eseje, referáty, diskuze na seminářích či znalostní testy. Problémy, se kterými se vyučující potýkají, jsou nedostatečné všeobecné znalosti a nízká úroveň cizích jazyků. I následující diskuze potvrdila, že srovnávací pedagogika má své místo ve vzdělávání učitelů nyní více než kdy jindy. Na učitele je kladena větší zodpovědnost a musí mnohdy sami dělat zásadní rozhodnutí (například o kurikulu), při kterých je žádoucí uplatňovat širší přehled vycházející z komparace. Srovnávací pedagogika je tak pro budoucí učitele důležitým terénem, na kterém se učí kritickému myšlení.

Druhý blok zahájila Milada Rabušicová s příspěvkem **Puzzle předškolní výchovy a péče v Evropě: kde je Česká republika**. V posledních letech je na tomto poli významným hráčem OECD a jeho dlouhodobý projekt *Starting Strong*, do kterého je od roku 1998 zapojena i Česká republika. V rámci daného projektu vznikly tři publikace *Starting Strong I–III*. Jsou důležitým zdrojem zajímavých dat, orientace v nich je ale obtížná. Srovnávacím pedagogům se tedy nabízí buď organizovat své vlastní výzkumy, které jsou ovšem mnohdy tematicky a regionálně značně omezené, nebo se obrátit k výsledkům zpráv OECD, třídít je, poukazovat na to, co v nich chybí, či jaké neočekávané efekty některé dané jevy mohou mít. Důležitá je potom volba pozice a potažmo cíle, z kterého budeme k výsledkům zpráv přistupovat. Milada Rabušicová si ve svém příspěvku zvolila otázky, jak si podle vybraných kritérií stojí mezi ostatními evropskými zeměmi Česká republika a kde se ocitá ve vztahu k „optimál-

nímu“ modelu předškolní výchovy a péče v Evropě. Vyberme některé ze zmíněných poznatků analýzy. Česká republika má srovnatelné podmínky z hlediska cílů kvality a řízení, pedagogických přístupů i obsahu kurikula. Ovšem patří k zemím, které mají separované systémy předškolní výchovy a péče – problematika se u nás dělí mezi tři ministerstva. Jsme výjimkou i v tom, že máme zformulované kurikulum až od věku tří let, přičemž v jiných zemích je to od narození nebo nejpozději od jednoho roku. Další oblastí, ve které zaostáváme, je kvalifikace učitelů. Jsme jednou z posledních zemí, kde je dostačujícím vzděláním učitelky mateřské školy maturita. A nakonec se u nás neobjevuje pokročilý výzkum předškolního vzdělávání, nicméně účastníme se alespoň mezinárodních studií.

Tomáš Janík se v příspěvku **Mezinárodně srovnávací výzkum vyučování a učení ve školních třídách a didaktika** zaměřil na otázku, jak může být srovnávací pedagogika užitečná didaktice. Na danou problematiku je možné nahlížet skrze kulturu vyučování a učení, která je definována jako časově ohraničený souhrn určitých forem učení a vyučovacích stylů a s nimi souvisejících antropologických, psychologických, společenských a pedagogických orientací. Současná kultura ve školních třídách má teoretický základ v konstruktivismu. Důraz je kladen zejména na individualizaci učebních procesů, kognitivní aktivizaci žáků, řešení problémů, podporu metakognitivních procesů apod. Uvedené charakteristiky kultury vyučování a učení do značné míry korespondují se specifitějšími charakteristikami rozpracovávanými v oborových didaktikách. Zmíněné kulturní praktiky si osvojujeme spíše participací než racionálním studiem. Je důležité si uvědomit, že jakmile jsou některé praktiky natolik sdíleny, že je většina lidí dělá stejným způsobem, stanou se neviditelnými – lépe řečeno – neuvědomovanými. Příkladem může být zkoušení u tabule, které v zahraničí není běžné. Právě zahraniční studie (např. dokument *A Nation at Risk* z USA) pomáhají dané praktiky zviditelňovat. Díky nim je možné si uvědomit specifika vlastní kultury na pozadí porovnání s jinou kulturou. Na závěr svého příspěvku formuloval čtyři výzvy pro mezinárodní srovnávací výzkumy. Zaprvé jsou mezinárodní výzkumy zpravidla koncipovány jako otevřené pro inkorporaci rozšiřujících či prohlubujících výzkumů v jejich rámci, a bylo by tedy vhodné je více využívat pro didaktické účely. Zadruhé by jejich výsledky měly být interpretovány nejen z vnější perspektivy, ale i z perspektivy vnitřní. Zatřetí jsou při kódování (např. videostudií) mnohdy využívány vágní široké obecné didaktické kategorie, přičemž využití jemnějších oborově didaktických kategorií by mohlo přinést detailnější výsledky. A začtvrté by měla být podporována snaha dokumentovat a analyzovat výuku v různých zemích a edukačních kulturách prostřednictvím videa, které má významnou heuristickou a ilustrativní hodnotu.

V dalším příspěvku **Učitelské profesní standardy v anglicky mluvících zemích** přiblížil **Karel Starý** situaci v oblasti, které je i v České republice v poslední době věnována intenzivní pozornost. Pracovní definice vysvětluje standardy jako kodifikované popisy profesního výkonu sloužící k takovému hodnocení učitelů, které má dopady na jejich vstup do profese a setrvání v ní, zařazování do kariérních stupňů a odměňování za práci. Obecně lze rozlišit standardy v anglosaských zemích na

148 standardy pro začínající učitele, které jsou povinné a mají sloužit jako kontrola a podpora na vstupu, a standardy pro zkušené učitele, které jsou dobrovolné, a jejichž cílem je učitele motivovat k profesnímu růstu a dalšímu vzdělávání. Vzhledem k tlaku, který je vyvíjen na vytvoření standardu práce učitele v České republice, je zajímavé zjištění, že v Anglii a Skotsku dochází k oslabování jejich role a oba systémy se vážně zabývají myšlenkou na faktické zrušení standardů. Naproti tomu v USA a Kanadě mají standardy stabilní pozici. Přestože v USA uznávání klasifikace není povinné, je akceptováno napříč všemi státy. Austrálie a Nový Zéland vidí standardy jako klíčové nástroje zajišťování kvality vzdělávání. Standardy neslouží pouze jako vnější motivace vedle vnitřní motivace, ale je možné je nahlížet jako součást systému zkvalitňování práce učitelů, v rámci čehož umožňují popis kvalitního vyučování, poskytují zázemí a podporu pro profesní učení. Představují rovněž systém profesní certifikace založený na kvalitních metodách a procesech hodnocení práce a také poskytují možnost profesní perspektivy. I přes zmíněné přínosy standardů v následné diskuzi vyvstala otázka, zda standardy zavádět jako politickou kategorii, nebo nechat odpovídající kritéria tvořit na nižších úrovních (např. vedení škol). V případě národních profesních standardů existuje poměrně velké riziko jejich zneužití, zvláště v případě, že budou mít významné dopady na kariéru učitele. Bez rizik není ani příprava standardů vedením škol – takový přístup by byl možný jenom v případě zvýšení kvality řízení škol. Nicméně, otázka, zda jsou učitelé či ředitelé schopni reflexe a sebereflexe ve vztahu k praktikám, pro které ještě není ukotvena terminologie, zůstává diskutabilní. Efektivita zavádění standardů je jistě oblastí, ve které by mohly napomoci právě srovnávací (a nejen mezinárodní) výzkumy.

V závěru kolokvia **David Greger** upozornil na to, že v dnešní „době RIVové“ jsou životní jubilea významnou a vítanou příležitostí pozastavit se a pohlédnout na téma (respektive obor) z odstupu, který umožňuje zhodnotit jeho vývoj – přínosy i klopytnutí – v širší perspektivě. Setkání akademiků nad historií i současností srovnávací pedagogiky tyto cíle naplnilo vrchovatě. Hluboká odborná erudice jubilentky, její výjimečná schopnost vést, naslouchat a motivovat v kombinaci se vsutku nakažlivou vitalitou jsou zárukou, že i za dalších pět či deset let bude podnětů pro zhodnocení dalšího vývoje oboru jistě dostatek.

Kateřina Novotná, Jaroslava Simonová
katerina.novotna@pedf.cuni.cz
jaroslava.simonova@pedf.cuni.cz